

Z posluchárny za katedru: Mocenské vztahy ve výuce studentů učitelství

Lucie Kučerová (rec.)

Ústav pedagogiky a sociálních studií, Pedagogická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci

Vlčková, K., Lojdrová, K., Lukas, J., Mareš, J., Šalamounová, Z., Kohoutek, T., Bradová, J., Ježek, S. *Z posluchárny za katedru: Mocenské vztahy ve výuce studentů učitelství*. Brno: Masarykova univerzita, 2015.

Publikace se zabývá tématem moci ve školní třídě. Autoři se zaměřují na proces vyjednávání moci mezi studenty učitelství a jejich žáky ve vyučování během jejich pedagogické praxe. Konkrétně se zaobírají otázkou, jak se ustavuje mocenská situace ve třídě jako předpoklad pro naplňování didaktických cílů. Kolektiv autorů dále prezentuje výsledky výzkumu ustavování a uspořádání mocenských vztahů ve výuce studentů učitelství.

Monografie je výsledkem spolupráce kolektivu autorů, kteří ji publikovali v rámci projektu Grantové agentury České republiky s názvem *Moc ve školních třídách studentů učitelství* řešeného na Katedře pedagogiky Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Hlavní řešitelkou již výše zmíněného projektu je **Kateřina Vlčková**, která působí na Katedře Pedagogiky MU v Institutu výzkumu školního vzdělávání. Dále se zabývá také tématem strategie učení

se cizím jazykům, které bylo předmětem její disertační práce. V současnosti je řešitelkou výzkumného projektu GA ČR GA 16-02177S. s názvem *Strategie řízení třídy u studentů učitelství a zkušených učitelů (jejich cvičných učitelů) na druhém stupni základní školy.*

Publikace je členěna do pěti kapitol, které jsou dále strukturovány do podkapitol. Úvodní kapitola s názvem *Cesta od studenta učitelství k začínajícímu učiteli* popisuje vývoj studenta učitelství z psychologického hlediska od prvních kroků studenta učitelství přes specifika jeho profesního vývoje až k získání pedagogického mistrovství. Druhá kapitola vymezuje fenomén moci a jeho souvislosti se školním prostředím. Třetí kapitola seznamuje s metodologií zkoumání moci, konkrétně prezentuje cíle výzkumu, jeho design, charakterizuje výzkumný vzorek, metody sběru dat a analýzu dat. Čtvrtá kapitola prezentuje výsledky výzkumu založené na identifikaci projevů jednotlivých bází moci u studentů učitelství. Poslední kapitola je věnována prvním zkušenostem studentů učitelství se samostatnou výukou. V závěru monografie také nalezneme shrnutí problematiky v rámci tématu rituály moci a moc rituálů.

První kapitola se zabývá fenoménem moci v kontextu vývoje učitele, konkrétně raného vývoje učitele v rámci psychologického vývoje identity jedince. Kapitola předkládá komplexní popis konceptu vynořující se dospělosti (emerging adulthood). Autoři této kapitoly staví na interdisciplinarity pedagogické psychologie a pedagogiky jako snahy o komplexnější pohled. Popis konceptu vynořující se dospělosti je založen na teoretickém vymezení podle J. J. Arnetta, který ji popisuje pěti charakteristikami (hledání identity, nestabilitou, zaměřením na sebe, pocitem „mezi“ a širí možností, ze kterých si

mohou vybírat). Dílčí podkapitoly celku se věnují pojmům jako kariérní rozhodování, hledání vlastní identity, profesní identity a rozvoj vlastní profesní autonomie. Závěr kapitoly je zaměřen na vztah studenta učitelství a cvičného učitele, na otázku rozdílu moci a jejího využívání mezi začínajícím učitelem a studenty učitelství. V neposlední řadě autoři také uvádějí problematiku vývoje učitele v rámci různých přístupů, např. podle Dreufuse, Fullerové, Sikesové, Measorové a Woodsové atd.

Druhá kapitola s názvem *Fenomén moci a jeho souvislost se školním prostředím* se zaměřuje na teoretické vymezení fenoménu moci a na vše, co se na jeho podobě podílí. Kapitola začíná představením moci jako tradičního konceptu sociálních věd, dále pokračuje pojetím moci v mikrokontextu školní třídy a na dění ve třídě, které mocenské dění ovlivňuje. Autoři definují moc v sociálních vědách jakožto potenciál ovlivňovat postoje, hodnoty a jednání jiné osoby nebo skupiny osob (Richmond & McCroskey, 1992). V rámci teoretického ukotvení tématu je čerpáno z různých koncepcí moci, nejčastěji však podle Foucoula. Další podkapitoly prezentují již konkrétněji zaměřené otázky, např. otázka moci ve školní třídě, pojetí moci u začínajících učitelů nebo i moci za hranicemi školní třídy. Osobně oceňuji podkapitolu, která si klade otázku, zda moc je převlečená autorita. Je nutné si uvědomit, že tyto pojmy moc a autorita jsou pojmy vzájemně si blízké, nikoliv však synonymní. Text dále přehledně objasňuje termíny jako cirkularita moci, situačnost moci a reciprocita moci. Závěr kapitoly se již zaměřuje na výzkum moci učitele, na jednotlivé oblasti, v nichž učitel moc uplatňuje. Prezentované báze moci podle Frenche a Ravena (1959) jsou rozlišovány podle principu, na němž je moc vystavěna, tedy staví na pěti základních bázích: legitimní, do-

nucovací, odměňovací, expertní a referenční moc. Jednotlivé báze moci jsou dále popisovány a nechybí ani vývoj konceptu bází moci a přehled dílčích bází.

Cílem třetí kapitoly je popsat postup, který byl uplatňován v rámci realizace výzkumného šetření. Hlavní výzkumná otázka byla rozdělena do dílčích cílů. Výzkum byl realizován ve smíšeném designu. Dominantní postavení však má kvalitativní část šetření založená na designu blížícímu se etnografickému přístupu. Doplňkové šetření představuje kvantitativní část, kde bylo hlavním cílem získat údaje od žáků (žáci 2. stupně základních škol) a jejich reflexi bází moci studentů učitelství. Autoři také blíže specifikují výzkumný vzorek, což jsou studenti učitelství 1. ročníku navazujícího magisterského studia učitelství, kteří absolvují první formální učitelskou praxi. Vzorek se skládal z osmi studentů (studenti učitelství občanské výchovy, dějepisu, českého jazyka a literatury) a z žáků (130 vyplnilo dotazník). Dále jsou popisovány metody sběru dat, tzv. multimethod design, konkrétně pozorování a následné videozáznamy, terénní zápisky, dotazníky, reflektivní deníky studentů učitelství a rozhovory. Tyto metody sběru dat jsou dále charakterizovány. Stěžejní však byl dotazník s názvem *Báze moci: verze pro studenty učitelství*, kdy tento dotazník byl adaptován ze škály Teacher Power Use Scale (TPUS) od autorů Schrodta, Witta a Turmama, který vychází z typologie relační moci Frencheho a Ravena. Dotazník a další metody sběru dat jsou součástí příloh.

Čtvrtá kapitola prezentuje již konkrétní výsledky výzkumu, na nichž se autoři snaží popsat a vysvětlit, co se odehrává ve školních třídách z hlediska mocenského uspořádání. Tyto báze jsou zasazeny do kontextu svých projevů ve

výuce studentů učitelství v průběhu jejich praxe. Základním zdrojem informací je již zmíněný dotazník. Jednotlivé podkapitoly odkrývají báze moci, popisují výsledky, autoři uplatňují různé přístupy zpracování dat a text doplňují ukázkami z dat, tak aby ilustrovaly konkrétní klíčové fenomény.

Závěrečná kapitola se snaží poukázat na specifika přechodu, který studenti učitelství absolvují, tedy z prostředí fakulty do reality školní třídy. Téma znamená pokus o příspěvek k propojení teorie a praxe skrze obohacení pedagogické teorie. Autoři vycházejí z definice moci jako uspořádání, které umožňuje změnu a předávání a následně tuto charakteristiku dále rozvíjí. Závěr této diskuse se zaměřuje na metodologické možnosti a limity předkládaného výzkumu a na specifika vývojové fáze a role, ve které se student učitelství nachází.

Publikace *Z posluchárny za katedru: Mocenské vztahy ve výuce studentů učitelství* se zabývá otázkou procesu vyjednávání moci mezi studenty učitelství a jejich žáky. Autoři se snaží na dění ve třídě pohlížet nejen z perspektivy aktérů, ale i skrze procesy, které ve třídě probíhají. Monografie téma moci spíše otevírá a nabízí tak možnost k dalšímu výzkumu. Hlavní přínos autoři spatřují v obohacení kurikula pregraduální přípravy učitelů. Dalším pozitivem je jistě také to, že jednotlivé kapitoly jsou zpracovány přehledně jako celek, je možné je studovat postupně, ale také i podle individuálních a aktuálních preferencí.

Literatura

- Arnett, J. J. *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. New York: Oxford University Press, 2004.
- Bendl, S. *Jak předcházet nekázni aneb kázeňské prostředky*. Praha: ISV, 2004.
- Foucault, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000.
- Richmond, V. P. & McCroskey, J. Power in the classroom: Seminal studies, 1992. IN: *Power in the classroom: Communication, control and concern*. New York: Routledge.